

ЛІТЕРАТУРА

1. Герасимчук А.А., Палеха Ю.І., Шиян О.М. Соціологія. Навчальний осібник. Київ: Вид-во Європейського університету, 2004. 246 с.
2. Жученко В. Г. Формування громадянських цінностей студентської молоді засобами туризму. Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Соціально-педагогічні засади формування громадянської відповідальності у студентів»(11-12 квітня 201 р). Київ, 2019. С. 118 - 120.
3. Любіцева О.О., Романчук С.П. Паломництво та релігійний туризм: навч. посіб. Київ: Альтерпрес, 2011. 416 с.
4. Мариняк Я., Стецько Н. Нові реалії паломницької діяльності у Тернопільській області. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія*, 2022, 52.1: 143-152. DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.2.18>
5. Пазенок В. С., Федорченко В. К. Туризмологія: концептуальні засади теорії туризму. Науково-навчальне видання. Київ: КУТЕП, 2008. 368 с.

Юлія ГРАБЕЦЬ

*Здобувачка третього освітньо-наукового рівня вищої освіти
Тернопільського національного педагогічного університету імені
Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
juliajuliakows@ukr.net*

ДІЯЛЬНІСТЬ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОГО ПАРАФІЯЛЬНОГО ДУХОВЕНСТВА СХІДНОЇ ГАЛИЧНИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ НАСЕЛЕННЯ У МІЖВОЄНИЙ ПЕРІОД

Після Першої світової війни Східна Галичина стала частиною Польської Республіки. На Паризькій мирній конференції 1919 р. польське представництво зобов'язалось перед країнами Антанти надати українському населенню автономію. Проте, отримавши бажані території, влада розпочала процес полонізації та репресії щодо українців, зокрема у сфері освіти та культури.

Зважаючи на умови, в яких опинилося українське населення Східної Галичини, митрополит Андрей Шептицький у своїх посланнях до священників наголошував, що вони мають бути не лише моральними авторитетами, але й допомогти українцям зберегти традиційні цінності у культурно-освітньому та господарському житті у парафіях [2, с. 86]. Відтак парафіяльне духовенство на протипагу державної політики почало діяти у двох напрямках.

Перший напрямок роботи священників – це протидія денационалізації українського шкільництва.

У зв'язку із приєднанням Східної Галичини до Польської Республіки у всіх сферах почала формуватися нова система органів управління. Для керівництва освітніми процесами було створено кураторію Львівського шкільного округу. Упродовж 1920-х рр. кураторія видавала розпорядження, які були спрямовані на денаціоналізацію освіти. Серед них: уся документація мала вестись польською мовою; вчителі повинні були використовувати польські навчальні плани та підручники; викладання переважної більшості предметів мало бути польською мовою; усунення з посад вчителів, які активно відстоювали свою проукраїнську позицію [12, с. 93].

Керівництво Греко-Католицької Церкви у своїх зверненнях та інструкціях наголошувало на тому, що діяльність священника не повинна обмежуватись духовною опікою селян, а й бути скерована на вирішення соціальних проблем. Наприклад, у Правильнику для деканів Львівської Архиепархії зазначалось, що кожен декан є ординаріатським шкільним комісаром, і разом з іншими комісарами має бути активним учасником освітнього процесу у школах [15, с. 46].

Ухвалений владою закон від 31 липня 1924 р. про так звану «утраквістичну» (двомовну) школу створив умови для викладання більшості предметів польською мовою, чим ще більше загострив польсько-українське протистояння [11, с. 274]. Польська мова викладання переважала навіть в тих школах, де не було дітей латинського обряду [8, с. 10]. Здобувачі початкової та середньої освіти фактично були змушені навчатися польською.

В таких умовах священники, які були матеріально забезпечені, створювали приватні школи з українською мовою викладання, а також надавали з власних прибутків фінансову допомогу здібним учням. Наприклад, таку школу у 1921 р. створив о. Димитрій Курдидик у Борщівському повіті Тернопільського воєводства. На момент створення у ній нараховувалося 28 учнів, а в 1931 р. їх кількість збільшилась до 108 осіб [16, с. 574]. Це свідчить про те, що не зважаючи на політику денаціоналізації, місцеве населення надавало перевагу українській освіті.

Боротьбу проти полонізації шкільної освіти також здійснювало товариство «Рідна школа». Його гуртки існували по всій території Східної Галичини, часто їх засновниками були греко-католицькі священники. Товариство організувало приватні школи, гімназії, бібліотеки. Наприкінці 1930-х рр. товариство в Галичині нараховувало 104 тис. членів [13, с. 94-95].

Через зростання кількості приватних українських навчальних закладів на початку 1930-х рр. польська влада розпочала їх ліквідацію. Під приводом того, що вчителі не виховують в учнів поваги до польської держави, у 1930 р. було закрито українські приватні гімназії в Дрогобичі, Рогатині, Тернополі [12, с. 96].

Другий напрямок роботи священників передбачав проведення просвітницької роботи серед дорослого населення задля підвищення їхньої духовності і збереження національних цінностей.

Поширеним було явище створення священниками релігійних братств, які функціонували на засадах християнської моралі, проте на засіданнях священник із членами обговорювали як релігійні питання, так і соціальні проблеми, які виникали у парафіян (проблеми пияцтва, подружнього життя, надання допомоги потребуючим тощо) [8, с. 75]. Наприклад, парох с. Сороки Гримайлівського деканату о. Микола Цегельський у 1927 р. одразу після вступу на посаду заснував: Братство Апостольства Молитви (налічувало 170 парафіян), Братство Найсвятіших Тайн (62 особи), Братство Тверезості (60 осіб) [7, с.143].

У 1930-х рр. набули поширення Братства Тверезості, оскільки частина чоловіків громади призвичаїлися до пияцтва та тютюнопаління. Пияцтво спричиняло конфлікти у сім'ях та призводило до розпаду сімей, тому за підтримки Митрополичого Ординаріату священники ініціювали створення братств з числа свідомих парафіян з метою викорінення цих звичок [15, с. 95].

Священники, налагодивши зв'язок із парафіянами, організовували спільні заходи, завдяки проведенню яких вдавалося не лише урізноманітнити культурне життя, але й покращити стан церковного майна. В парафіях Чортківського повіту збирали кошти під час коляди і народних святкувань. Наприклад, у 1934 р. парафіяни с. Семаківці зібрані кошти від коляди планували використати на будівництво каплиці [4, с. 26]. У 1938 р. о. Микола Драгомирецький – парох с. Муханці, просив дозволу у староства на проведення у селі фестин (народні святкування), усі вилучені кошти планували витратити на будівництво нової церкви [4, с. 41].

Також священники засновували та очолювали народні установи. Одними із найпоширеніших були осередки товариства «Просвіта». Саме на їх базі відкривали українські читальні, організовували різноманітні заходи, зокрема відзначення ювілеїв відомих українських діячів, місяці доброї преси, хорові виступи тощо. Згідно зі звітом Загальних зборів «Просвіти» за 1934 р. у Галичині 497 українських священників займалися просвітницькою роботою [13, с. 85-86; 5, с. 12]. Таким чином, осередки

«Просвіти» під керівництвом греко-католицьких священників забезпечували належні умови для підтримки і розвитку української культури на парафіях.

Українське духовенство надавало великого значення кооперативному руху, оскільки його розвиток сприяв не лише матеріальному благополуччю населення, але й мав культурно-виховний характер. Популярними кооперативними інституціями були осередки товариства «Сільський господар». Такі гуртки по селах найчастіше очолювали парохі. Завдяки цим установам налагоджувалося місцеве самоврядування, існували профільні сільськогосподарські курси, проводилося землевпорядкування сіл.

Не зважаючи на демократичний тип стосунків священника з парафіянами, останні залишали за собою право ревізувати дії духовенства якщо вони суперечили їхнім поглядам.

Священник с. Голешів Жидачівського повіту о. Григорій Музичка у 1925 р. хотів встановити для парафіян нові правила щодо кількості сповіді на рік. Запросивши ще декількох священників із сусідніх сіл отець очікував, що парафіяни підтримають його ініціативу. Проте, жоден представник місцевого населення не прийшов, пояснивши це тим, що у них немає потреби сповідатися частіше ніж один раз на рік [8, с. 10]. Цей випадок свідчить про те, що стосунки між віруючими та священником мали демократичний характер, парафіяни залишали за собою право ревізувати дії духовенства якщо вони суперечили їхнім поглядам.

Варто зазначити, що траплялися випадки коли віруючі хотіли змінити священника по причині негідної поведінки. Наприклад, у вересні 1928 р. міщани міста Тернополя надіслали скаргу до керівництва ГКЦ на свого сотрудника о. Еміліяна Ваврика. У листі детально було описано, що саме не влаштовувало їх у поведінці священника та його дружини, а також прохання замінити його [9, с. 29].

Ще однією причиною скарги, могло бути питання щодо графіку роботи церкви. Наприклад, міщани м. Тернопіль 1939 р. у зверненні до Митрополичої Консисторії поскаржились, що одна із центральних церков міста постійно закрита «неначе семи апокаліптичними печатями» [10, с. 77-78]. В обох випадках керівництво Церкви реагувало на такі звернення. Декан та парох отримали доручення розібратися в причинах невдоволення парафіян й надати відповідні звіти.

Отже, у міжвоєнний період греко-католицьке парафіяльне духовенство Східної Галичини брало активну участь у процесі збереження національної освіти, культури, а також відновлення фінансово-майнового стану своїх

парафіян. Священники боролися за існування шкіл з українською мовою викладання, створюючи приватні школи та надаючи фінансову підтримку з власних прибутків здібним дітям. Задля просвітницької роботи та більш активним контактам із парафіянами священники створювали релігійна братства, осередки товариств «Рідна школа», «Просвіта», «Сільський господар», кооперативи тощо. Така різнобічна діяльність священників сприяла збереженню і розвитку національних та соціокультурних цінностей. Домінування авторитету священника серед парафіян не виключало збереження демократичних відносин між ними, що свідчило про повагу Церкви до свої вірних.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вегеш М. М. Нариси історії Української Греко-Католицької Церкви : в 2 т. / редкол.: М. М. Вегеш та ін. Ужгород, 2022. Т. 1. 392 с.
2. Горан Т. А. Перемишльська єпархія Греко-католицької церкви в українському національному русі Галичини (1919–1939 рр.) : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Івано-Франківськ, 2017. 282 с.
3. Гнот С. І. Добродійна діяльність Греко-католицької церкви у 1921 – 1939 х рр. ХХ ст. (за матеріалами української галицької преси) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Львів, 2003. 21 с.
4. Заява керівництва греко-католицького парафіяльного комітету рішення Міністерства внутрішніх справ і повітового старства про проведення громадських зборів на будівництво церков та інші потреби. *ДАТО* (Держ. архів Тернопільської обл). Ф. 14. Оп. 1. Спр. 465.
5. Історичні довідки про Бібрського, Болехівського і Бродівського деканатів. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408, Оп. 1. Спр. 74.
6. Качор А. Роля духовенства і церкви в економічному відродженні Західної України. Вінніпег, 1992. 40 с.
7. Купчик Л. Родом зі Струсова. Розповіді про Цегельських / за ред. Л. Купчик. Львів-Бетлегем, 2002. 306 с.
8. Листи священників про діяльності парафій в місцевостях на букви Го-Гу 1896-1938. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408, Оп. 1. Спр. 110.
9. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священника на парафію м. Тернопіль. 1920-1928. Том II. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2505.
10. Листи Тернопільського деканату про призначення помічників священника на парафію м. Тернопіль. Том III. 1929-1942. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 201, Оп. 1в. Спр. 2506.
11. Литвин В. М. Національне питання в Україні ХХ – початку ХХІ ст.: історичні нариси / за ред. В. Литвин. Київ : Ніка-Центр, 2012. 592 с.
12. Нагірняк А. Польська освітня політика на західноукраїнських землях у міжвоєнний період. *Емінак*. 2018. (1). С. 93-97.
13. Перевезій В. О. Служіння Богу і народу: Українська греко-католицька церква між двома світовими війнами. Київ, 2004. 203 с.
14. Пилипів І. В. Греко-католицька церква – найвпливовіша суспільна сила у кристалізації української нації міжвоєнної Галичини. *Наукові записки*

Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка. Історія. 2010. (1). С. 109-114.

15. Розпорядження, обіжники, звернення й вказівки ординаріату та Шептицького А. 1930-1938 рр. *ЦДІАЛ* (Центр. держ. іст. архів м. Львів). Ф. 408, Оп. 1. Спр. 10.
16. Руда О. Національно-освітня політика урядів Польщі щодо населення Галичини в 20–30-х роках ХХ століття: реалізація та рецепції. Львів, 2019. 802 с.

Іван ШТОГРИН

*Магістр історії,
Тернопіль, Україна
ivanshtohryn@gmail.com*

БЕЗСТОРОННІСТЬ ЯК ЕТИКО-МОРАЛЬНА ОСНОВА МИРОТВОРЧОЇ ПОЛІТИКИ СВЯТОГО ПРЕСТОЛУ ПЕРІОДУ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ (1914-1918 рр.)

Теологія миру посідає вагоме місце в міжнародній й душпастирській діяльності Святого Престолу. Протягом століть позиція Ватикану щодо військових конфліктів пройшла значний шлях трансформації: від надання моральної підтримки одній із сторін до принципу безсторонності в ім'я їх примирення. Останній підхід, культивувався в Римській курії протягом ХХ століття та набув особливої рефлексії у сьогодення на тлі збройної агресії Росії проти України, значною мірою був закладений за понтифікату Бенедикти XV, що з огляду на його дискусійність становить значний науковий інтерес.

Міжнародне становище Ватикану перед I світовою війною. Понтифікат Бенедикта XV. Переддень Першої світової війни позначився конфліктами й розривом дипломатичних відносин між Святим Престолом і окремими західноєвропейськими державами. Вслід за ухваленим у 1905 р. законом про відокремлення церкви від держави французький уряд прийняв постанову про розрив дипломатичних відносин із Ватиканом. Французький приклад згодом послугував моделлю церковно-державних відносин для інших антиклерикальних урядів в Європі. У 1910 р. до ситуації аналогічної французькій призвела політика секуляризації в Португалії. Напруженими залишались дипломатичні відносини з іншою піренейською державою – Іспанією. За підсумками конклаву 3 вересня 1914 р. Папою було обрано кардинала Джакомо делла К'еза, прийнявши ім'я Бенедикт XV. Вибір понтифіком сановника, що мав значний дипломатичний досвід ставив за мету сконцентрувати зусилля Святого Престолу на дипломатичній арені з